

רמב"ן
(ג) וטעם **והאיש משה ענו מאד** - להגיד כי השם קנא לו בעבור ענותנותו, כי הוא לא יענה על ריב לעולם אף אם ידע. ור"א מפרש ואמר כי הוא לא היה מבקש גדולה על שום אדם, ולא יתגאה במעלתו כלל אף כי על אחיו, והם חוטאים שמדברים עליו חנם.

במדבר פרק יב
(א) ותדבר מרים ואהרן במשה על אדות האשה הכשית אשר לקח כי אשה כשית לקח: (ב) ויאמרו הרק אך במשה דבר יקוק הלא גם בנו דבר וישמע יקוק: (ג) והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה:

רב ש"ר הירש
(ג) אשפר שהמילים "והאיש משה" רומזות לסיבה שהביאה אותם לדון את משה כך. ענותנותו היתירה של משה גרמה שלא ידעו דבר על יחסו המיוחד והיחיד במינו אל ה'. הוא הראה את עצמו תמיד כאחד מהם מעולם לא דיבר על המעלה המיוחדת של נבואתו.

במדבר פרק יא פסוק כט
ויאמר לו משה המקנא אתה לי ומי יתן כל עם יקוק נביאים כי יתן יקוק את רוחו עליהם:

משך חכמה
יתכן כי המשתבחים בענוה וענותנותם היא פחותה מקריבים ומכניעים עצמם למי שהוא שפל הרבה ממנו במעלתו ומחבקים ומנשקים אותו אבל מי שהוא בערכם או ערך יותר גבוה אשר יתכן לטעות כי ההכנעה אינו מצד הענוה רק מצד הצדק והנמוס שפלוני גבוה ורם ממנו במעלה לאלו מרחקן ומשפילן בערמותו ומתכבד בקלונם לא כן אדוננו משה הוא היה ענין אמיתי ולא קנא למתנבאים במחנה והתפלל כי יאציל ה', על הזקנים רוח נבואה וזה שאמר "ולא הריעותי את אחד מהם" כי משקל "אחד" נאמר על הרוב על המיוחד וגדול שבהם.

במדבר פרק טז
(טו) ויחר למשה מאד ויאמר אל יקוק אל תפן אל מנחתם לא חמור אחד מהם נשאתי ולא הרעתי את אחד מהם:

משנה תורה הלכות דעות פרק ב הלכה ד
ויש דעות שאסור לו לאדם לנהוג בהן בבינונית אלא יתרחק עד הקצה האחר והוא גובה הלב שאין דרך התורה שיהיה האדם עניו בלבד אלא שיהיה שפל רוח ותהיה רוח נמוכה מאד ולפיכך נאמר במשה רבינו עניו מאד ולא נאמר עניו בלבד ולפיכך צוו חכמים מאד מאד הוי שפל רוח.

מסילת ישרים פרק כב
כי הרי כל מעלה שהוא משיג אינו אלא חסד אל עליו שרוצה לחון אותו עם היותו מצד טבעו וחמריותו שפל ונבזה עד מאד.

העמק דבר במדבר פרק יב פסוק ג
ומשמעות עניו הוא שאינו חושש לכבודו וצערו ולא משום שהוא שפל בעצמו ואינו מכיר בעצמו שאינו ראוי לזה הצער והעדר הכבוד אלא משמעות עניו שהוא מתנהג בלי חשש על כבודו והיינו דאמר רב יוסף שלהי מסכת סוטה לא תיתני ענוה דאיכא אנא והוא כדאיתא שלהי מסכת הוריות דכל שני דמלך רבא רב יוסף אפילו אומנא לביתיה לא קרא ופירש רש"י שלא רצה לנהוג שררה בעצמו שבשעה שנצרך לאומן הלך אליו ולא קרא את האומן לביתיה אף על גב שידע רב יוסף שהוא בערך רבה מכל מקום לא חשש לכבודו

Rabbi Brovender's Shiur is sponsored by Dr. Bernard & Robin Cohen

Visit www.atid.org/shiur for audio recordings, Podcasts, or to sign-up to receive sources in advance.

Visit www.WebYeshiva.org to sign up for Rabbi Brovender's fully interactive, online Yeshiva.

מסכת סוטה דף מט ע"ב

משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא. אמר ליה רב יוסף לתנא: לא תיתני ענוה, דאיכא אנא. אמר ליה רב נחמן לתנא: לא תיתני יראת חטא, דאיכא אנא.

מסכת הוריות דף יד ע"א

רב יוסף סיני, רבה עוקר הרים, שלחו לתמן: איזה מהם קודם? שלחו להו: סיני עדיף, דאמר מר: הכל צריכין למרי חטיא, ואפילו הכי לא קביל רב יוסף עליה. מלך רבה עשרין ותרתי שנין, והדר מלך רב יוסף. וכל שני דמלך רבה, רב יוסף אפילו אומנא לביתיה לא חליף.

תפארת ישראל לאבות (ד, ד)

דעניו הוא המכיר גדולת ערכו ואפילו הכי אינו מתיהר אלא מנמך את עצתו בחדסד אבל שפל רוח הוא שלבו נשבר בקרבו בידעו כל חסרונותיו ומציירים לפניו תמיד ולהכי במשה רבינו כתיב "ומשה עניו מאד"...מה שאין כן דוד המלך אמר "ואהי שפל בעיני."

מדות הראי"ה "ענוה"

ז: כל זמן שהענוה מביאה עצבון היא פסולה וכשהיא כשירה מוסיפה היא שמחה גבורה וכבוד פנימי

מדות הראי"ה "גאוה"

כד: אדם יכול למצוא בעצמו נקודות עליונות גדולות חשובות וגבוהות מאד גם נקודות אפילות שפלות ובזויות מאד ויהיה נבזה בעיניו מצד הצדדים השליליים שלו וגדול ויקר בעיניו מצד הנקודות העליונות הטובות. אמנם גם מצד הנקודות הטובות לא יהיה מתגאה, אדרבא ימלא גם על ידן ענות רוח עד אין קץ שהרי הם הם המעירים אותו לתבע מעצמו את פתוחן של הנקודות הללו שהן אצלו כמו גולם.

עץ יוסף

ואשר היה באמת עניו מכל אדם היה היראה דבר קטן אצלו ונשא קל וחומר בעצמו אם כי אצלו היה יראה דבר קטן לאשר לא החזיק לעניו ואף כי לזולתו ולזה הקטין הדבר לכל ישראל.

הוא בבית גזיו אלא אוצר של יראת שמים, שנאמר: (ישעיהו ל"ג) יראת ה' היא אוצרו! - אין, לגבי משה מילתא זוטרתא היא. דאמר רבי חנינא: משל, לאדם שמבקשים ממנו כלי גדול ויש לו - דומה עליו ככלי קטן - קטן ואין לו - דומה עליו ככלי גדול.

מסכת שבת דף ל ע"ב

תנו רבנן: לעולם יהא אדם ענוותן כהלל ואל יהא קפדן כשמאי. מעשה בשני בני אדם שהמרו זה את זה, אמרו: כל מי שילך ויקניט את הלל - יטול ארבע מאות זוז. אמר אחד מהם: אני אקניטנו. אותו היום ערב שבת היה, והלל חפף את ראשו. הלך ועבר על פתח ביתו, אמר: מי כאן הלל? מי כאן הלל? נתעטף ויצא לקראתו. אמר לו: בני, מה אתה מבקש? אמר לו: שאלה יש לי לשאול. אמר לו: שאל בני, שאל! - מפני מה ראשיתן של בבליים סגללות? - אמר לו: בני, שאלה גדולה שאלת - מפני שאין להם חיות פקחות.

עין אי"ה שבת לא.

אמנם מדת הענוה כשם שהיא מוקירה את כל בריה ומכבדתה כך היא מוקירה את כל רעיון ומחזרת על הצדדים אולי תמצא איזה תועלת מעשית או מוסרית או שתיהן יחד ואף גם זאת היא מכלל מדת הענוה להשפיל המבט בכל דבר אם אפשר לפתור איזה ענין על פי דרך פשוט ומבורר שאין צריך חשבונות רחוקים.

שפת אמת מסכת שבת דף לא עמוד א

בגמ' בני שאלה גדולה שאלת עיי במהרש"א שהקשה הרי במילי דעלמא כתי' אל תען כסיל כאולתו ונראה דזהו פי' שאלה גדולה שאלת שאינו מילי דעלמא כאשר חשב השואל רק בכלל מילי דשמיא נינהו שצריכין להתבונן ביצוריו של יוצר בראשית מפני מה משתנים אלו מאלו: